

shmita@eretzhemdah.org
972-2-5371485

אוצר בית דין

כפי שצינו בשיעור הקודם, לפני למעלה ממאה שנים, החל עם ישראל לשוב לארצו במספרים משמעותיים, ובד בבד החלו נסיונות לפתח חקלאות עברית, ולהפריח את השממה.

ההתמודדות עם מצוות השמיטה הייתה אחד האתגרים הקשים ביותר. בשיעור הקודם עסקנו בהרחבה בפתרון של 'היתר מכירה'. פתרון נוסף שהוצע בעניין היה יצירת 'אוצר בית דין', דהיינו שביט הדין ימנה את החקלאים כשליחים מטעמו לטפל בגידול היבולים ובשיווקם, וישלם להם את שכרם כפועלים. באופן זה, היבולים קדושים בקדושת שביעית, ובית הדין מחלק אותם לציבור הרחב. הצרכן משלם לבית הדין רק עבור שכר החקלאי כשליח בית הדין ועבור השיווק.

פתרון זה מוזכר כבר בתוספתא, והוצע מחדש על ידי הרב קוק בשנת תר"ע כפתרון משלים להיתר המכירה. בשמיטות אחרות, יושם אוצר בית הדין כפתרון עצמאי לטיפול ושיווק בפירות השביעית. יש להעיר, כי פתרון זה אינו נותן מענה לכל הדרישה לתוצרת חקלאית. ישנם גידולים שבלתי אפשרי לגדל באמצעות אוצר בית דין, משום שהקרע נותרת בקדושתה, וחלק מהעבודות ההכרחיות אסורות.

יחידה א: מקור הדין

1. תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק ח הלכה א

בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו, ונותן לו מהן מזון שלש סעודות, והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר.

הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין, עודרין אותן ועושין אותן דבילה וכוונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלין, בוצרין אותן ודורכין אותן בגת וכוונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

הגיע זמן זתים שלוחי בית דין שוכרין פועלין, ומוסקין אותן ועוטנן אותן בית הבד וכוונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

ומחלקין מהן ערבי שבתות, כל אחד ואחד לפי ביתו.

הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור, רבי שמעון אומר: עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור.

2. רמב"ן ויקרא פרק כה פסוק ז

ועשו להם תקנות מדבריהם: בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר, מתחילת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאיהן ומכניסין אותן לאוצר... וכל זו התקנה והטורח של בית דין, מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה.

❖ **לדעת הרמב"ן, מהו הטעם לתקנת אוצר בית הדין?**

3. ר"ש סירילאו - ירושלמי שביעית פרק ט הלכה ד ד"ה נותנין

מכניסין לאוצר שבעיר... כל פירות האילן דאין בהן קדושת שביעית בשנת שביעית {פירות שעיקר גידולם היה בשישית וסיימו לגדול בשביעית}... ובהני דלית בהו קדושה משמרין תחת ידן דבית דין עד מוצאי שביעית, כשבא עליהן {על פירות השביעית} ביעור דאיסורא. דאזי באותו זמן יהא להן מה לאכול... ובזה הסדר כשבא כילוי פירות של שביעית בימים של מוצאי שביעית יהא להם מה לאכול מכל הפירות, כסדר סיפוק בית דין כדמפרש. ואוכלין בשמינית כל עיר ועיר מפירות שישית על ידי בית דין שבעיר שיש להן אוצר בית גדול לכל העיר ואוכלין כל העיר מן אותו אוצר. אבל בפירות האילן דשביעית גופייהו, דהיינו בזמנם

הגיע שעת הביעור - הגיע הזמן שבו נגמרו הפירות מהשדה ויש לבערם מהבית, התנאים בתוספתא נחלקו בדיני הביעור.

הרב שלמה סירילאו (ר"מ בערך - שי"ד) נולד בספרד וגורש ממנה בילדותו. לאחר הגירוש הגיע לקושטא, ולמד שם אצל רבי אליהו הלוי (בעל שו"ת זקן אהרן). לאחר מכן עבר לסלוניקי שביוון, שם למד אצל רבי יעקב בן חביב, ובנו המהרלב"ח. אחר כך חזר לטורקיה, וכיהן כרב בקהילת אדריאנופול החשובה. בשנת רצ"ה לערך עלה לארץ יחד עם רבי יוסף קארו ורבי שלמה אלקבץ, וכמוהם התגורר גם הוא בצפת. לאחר כמה שנים עלה לירושלים, ונחשב כאחד מרבניה הגדולים. פירושו המקיף לירושלמי היה הפירוש הראשון שנכתב באופן מסודר על סדר זרעים מהירושלמי. הפירוש הועתק בכתבי יד, עד שחלקים ממנו נדפסו לראשונה בשנת תרל"ה על ידי הסופר מאיר להמן. פירוש חשוב זה צוטט על ידי מפרשים ופוסקים, ונחשב כאבן יסוד לפרשני הירושלמי.

בתחלת השנה השמינית - יתקן כל אחד כדינין השנויין במשנתנו: זיתים בקוטבי אבל לא בבית הבד, וכן הענבים בעריבה אבל לא בגת...

- ❖ **כיצד ביאר ר"ש סירילאו את התוספתא? באילו פירות היא עוסקת לדעתו? האם הוא חולק על הרמב"ן?**
- ❖ **מהי הקושיה אותה ניסה ר"ש סירילאו ליישב בפירושו?**

4. **חזון איש שביעית - סימן יא אות ז**

ומה שפירש מהר"ש סירילאו ז"ל שלוקחין פירות ששית תמוה, וכי הפקירו בית דין פירות ששית וגזלו את כל העולם? ולא עוד אלא שאין נותנין להן אף חלקן כשאר עניים? וכן מה שכתב ז"ל **דרישא איירי בפירות דאזלינן בתר לקיטה וסיפא בפירות דאזלינן בתר חנטה** זר מאד. ועוד: איך יתכן דהגיע זמן הענבים תאנים וזיתים הכל אחר ראש השנה, הלא זמן אותן הפירות בחדשי תמוז אב... ואנו אין לנו אלא דברי הראשונים ז"ל, דאיירי בשל שביעית וכשהן ביד בית דין מותר לדרכן בגת ופטורין מן הביעור.

- ❖ **מהן קושיות החזון איש על פירוש ר"ש סירילאו?**
- ❖ **עיון נוסף: עיינו במאמרו של הרב אחיטוב בקובץ 'התורה והארץ' חלק ו עמוד 402, שמיישב את קושית החזון איש על הר"ש סירילאו.**

5. **רבי אברהם בן דוד - השגת הראב"ד לרמב"ם - הלכות שמיטה פרק ז הלכה ג**

אמר אברהם: ... **מהו הביעור האוסר על כל אדם?**

בשיכלו פירות העיר ותחומיה מוציאין כל אדם מה שבבתייהם ומביאין אותם לאוצר ליד בית דין, והם מחלקים לכל אדם שלש סעודות כדי לשבת, וכן בכל יום ויום עד שיכלו. ואם אין שם אוצר ולא בית דין מחלקין, מוציאין לשוק ומפקירין, ואף הוא יכול לחזור לזכות בהן ככל אדם, ואוכל הזוכה בהן עד שיכלו אותם הפירות מכל הארץ.

- ❖ **איך מבאר הראב"ד את התוספתא? האם כרמב"ן, כר"ש סירילאו או כשיטה שלישית?**
- ❖ **אם הראב"ד למד את דינו מהתוספתא, איך הוא יסביר את סוף התוספתא, בה מתוארת עבודתם של שלוחי בית הדין? עיינו בכתב עת 'יבולי השדה' גליון א עמודים רלט ורמג בהשגה על אוצר בית דין ובתגובת הרב רווח בשיטת הראב"ד.**

6. **רבי דוד בן זמרא - רדב"ז הלכות שמיטה ויובל - פרק ז הלכה ג**

והשמיט {הרמב"ם} התוספתא ד'היו שלוחי בית דין יוצאין וכו' לפי שאינה הלכה. אי נמי: שאינה אלא בראשונה, שהיו שם בית דין אוצרין ומחלקים.

- ❖ **האם יש הבדל להלכה בין שני הסברי הרדב"ז בשיטת הרמב"ם?**
- ❖ **עיון נוסף: עיינו בשו"ת משנת יוסף חלק ד סימן ו שם הביא הסברים נוספים להשמטה זו.**

דרישא איירי... - לדעת ר"ש סירילאו, התוספתא עוסקת בפירות שישית. הרישא ("בראשונה") עוסקת בפירות שיש בהם קדושת שביעית (כי הולכים בהם אחר הלקיטה, ונלקטו בשביעית), מהם מחלקים לציבור עד הביעור. המשך התוספתא עוסק בפירות שישית שאינם קדושים (תאנים ענבים וזיתים שהולכים בהם אחר חנטה), וכיון שאין בהם ביעור, שומרים אותם ומחלקים רק לאחר הביעור, כשנגמרו פירות השביעית. לדעתו התוספתא אינה עוסקת כלל בפירות שביעית.

יחידה ב : האם מותר לבית הדין לשמור על הפירות?

7. רבי שלמה בן רבי שמעון דוראן - שו"ת הרשב"ש סימן רנח

ולענין שאלתכם, נראה שיש תקנה בדבר שביית דין יעמידו שומרים בגנות ופרדסים שלא יכנסו גוים, והם ילקטו הפירות. ובעל הבית גם כן ילקט מכללם אם רצה, או הבית דין יתנו לו מזון ג' סעודות בכל יום, והשאר יחלקוהו לעניים.

וכדתיא בתוספתא {מקור 1} הביאה רבינו שמשון ז"ל (שביעית ט, ח) והתוספות בפרק מקום שנהגו, ואדוני זקני הרמב"ן ז"ל בחדושי התורה שלו: בראשונה היו שלוחי בית דין מחזירין על פתחי עיירות... כל זה שנוי בתוספתא. נראה ממנה ששלוחי בית דין יכולין ללקוט בשביל עניים, והוא הדין לשמור, לפי שביית דין הם יד עניים, כדאיתא בפרק שור שנגח ארבעה וחמשה.

❖ האם לדעת רשב"ש מותר לבית דין לשמור על פירות שביעית? מדוע?

בית דין הם יד עניים - כפי שמובא בגמרא שם, בית הדין צריכים לדאוג לתקנת העניים, ומזה הסיק רשב"ש שהם יכולים ללקוט ולשמור עבורם פירות שביעית.

8. הרב בן ציון אבא שאול - אור לציון שביעית - עמוד סד

בעיקר תקנה זו יש לפקפק, דהנה הרמב"ם השמיט תוספתא זו ולא הביאה בהלכותיו. וכבר עמד על זה הרדב"ז {במקור הקודם}... הרי שהבין מדברי הרמב"ם דליתא לתקנה זו בימינו... יש לנו לילך אחר הוראות הרמב"ם... וראוי שלא להקל בזה, שכן נראה שדלעת הרמב"ם אם שומר פרדסו אף על ידי אוצר בית דין, לא קיים מצות הפקר בפירות, אלא צריך להפקיר פירותיו לגמרי שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול... ולפחות ישאיר שדהו פתוחה לכל כמה שעות ביום, ויעמוד באותן שעות וישמור על שדהו מחשש נזקים, ובשאר הזמן שאינו יכול לשמור על השדה, יסמוך על דין אוצר בית דין השומרים על השדה כדי לחלק אחר כך את הפירות, וכך לא יפקיע דין הפקר דאורייתא.

וכל זה לענין בעל הפרדס, אבל לענין הקונים, נראה שרשאים לקנות פירות אלו, ואין להם לחוש משום מסייע בידי עוברי עבירה. דכיון שבעל הפרדס עשה כן על פי הוראת רבנים אין בה משום מסייע בידי עוברי עבירה.

הרב בן ציון אבא שאול (תרפ"ד - תשנ"ח) נולד בירושלים. היה הבכור להוריו שעלו מפרס, ונתברכו בחמשה עשר ילדים. למד תורה בהתמדה למרות הדוחק הכלכלי. בגיל 11 נכנס ללמוד בישיבת פורת יוסף, ולימים התמנה להיות אחד מראשיה. נחשב לאחד מגדולי הפוסקים הספרדים בדורנו. חיבר את סדרת הספרים 'אור לציון'.

❖ לדעת הרב אבא שאול, איזו בעייה עלולה להיות כשנעשה שימוש באוצר בית דין? האם יש לאי-קיום המצווה גם השלכות בדיעבד?

9. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן קכג

יש לדון בכפר של מאה איש, ויש לאחד מהם פרדס, ובקשו ממנו בני הכפר שיתעסק בזיבול והשקאה ושמירה מנכרים שלא יבואו וכדומה, ובעבור זה יתנו לו עבור כל קילו פירות סכום מסוים, אם הם חייבים אחר כך לקיים התנאי או לא, ונראה לעני"ד פשוט שהתנאי בטל והפירות הם הפקר גמור לכל אדם, בעל כורחו של הבעלים ובעל כורחם של בני הכפר. וכמו שאנשים אחרים יכולים ודאי לקטוף פירות בלי שום תשלום, כך גם בני הכפר יכולים לעשות כן הואיל ומחמת אפקעתא דמלכא כל הפירות הפקר. אך יוכל בעל הפרדס לתבוע מבני הכפר שישלמו לו עבור זה שאמרו לו להשקות ולזבל [ואין זה ברור אם הם חייבים לשלם], אבל מכל מקום לא יתכן כלל שום בעלות על הפירות גם כלפי בני הכפר והם יכולים לקטוף חנם ללא שום תשלום...

❖ לדעת רבי שלמה זלמן אויערבך, האם לבית הדין מותר למנוע מאנשים לקטוף מהיבול שבשדות? כיצד יסביר הרב אויערבך את דברי הרשב"ש במקור 7?

10. הרב פרופסור שאול ליברמן - תוספתא כפשוטה שביעית {על מקור 1} - עמוד 583

כשהתקינו אחר כך שביית דין שוכרין פועלים וכו', בוודאי הושיבו שומרים על הכרמים והשדות אף בשביעית, שלא יבזזו אותם בני אדם לעצמן, והשומרים שומרים שיכנסו הפירות לאוצר, והם מתחלקים אחר כך לכל אדם.

ועל פי זה, ורק על פי זה נבין ירושלמי תמוה בשביעית (ד, ב) "רבי טרפון ירד לאכול קציעות מתוך {השדה} שלו שלא בטובה כבית שמאי. חמוניה סנטיריה {ראוהו השומרים} ושורון חבטין עלוי וכו', **אי לי שנתכבדתי בכתרה של תורה**". וכל זה תמוה מאד, כיצד היו שומרים בכרמו של רבי טרפון, וכן מה עניין כאן לכבודה של תורה {שהרי תמיד השומרים אינם מכים את בעל השדה שנכנס לתוכה}? ... אבל לפי התוספתא שלנו הכל מובן. השומרים היו שומרי בית דין ושמירת שומרי בית דין היא כמו שמירה להפקר (שהרי הפירות מתחלקות אחר כך) ואין כאן איסור משומר, ואלמלי היה רבי טרפון אדם גדול בתורה היו חובטין אותו אפילו אכל משלו, שלא בטובת השומרים... נמצאנו למדים שהלכה זו של התוספתא היתה נוהגת עדיין בימי רבי טרפון.

אי לי שנתכבדתי... -
השומרים שהכו את רבי טרפון לא עזבוהו, עד שגילה להם שהוא רבי טרפון, ועזבוהו רק מפאת כבוד תורתו.

יחידה ג: קצירה על ידי בית הדין

בשיעור מספר 7 (מקור 7) התבאר שלפי חלק מהראשונים חל איסור לקטוף ולאסוף את פירות השביעית בדרך בה רגילים לעשות זאת בכל שנה (ראשונים אחרים סברו שאיסור זה חל רק על פירות שנשמרו בשביעית בעבירה, ואחרים סברו שאין כלל איסור בקצירת פירות כדרך שאר שנים). ביחידה זו נדון האם איסור זה חל גם כאשר 'אוצר בית דין' מטפל ביבול.

11. משנה מסכת שביעית פרק ח משנה ו

תאנים של שביעית: אין קוצין אותן במוקצה, אבל קוצה אותם בחרבה...

12. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד

הלכה כב: הפירות שיוציא האילן בשביעית לא יאספם כדרך שאוסף בכל שנה שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור, ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבורצים לוקה.

הלכה כג: וכיצד עושה תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל מייבשן בחרבה, ולא ידרוך ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה, ולא יעשה זיתים בבית הבד, אבל כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר וטוחן בבית הבד ובקוטב ומכניס לבד קטנה, וכן בשאר הדברים כל שיכול לשנות משנה.

❖ **מקור דין זה של הרמב"ם הוא מהמשנה בשביעית במקור הקודם. כאמור, פרשנים אחרים הסבירו את המשנה באופן שונה.**

13. ר"ש סירילאו - על הירושלמי שביעית פרק ט הלכה ו

וגבי ענבים נמי תניא גבי אוצר בית דין: הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ובוצרין אותן בגת, ודורכין אותם וכו'. ואי בפירות שביעית מוקמת לה... לבצור ולדרוך אותן בגת מי שרי?... וליכא למימר דמשום שהווי שלוחי בית דין שרינן להו למעבד בפירות שביעית כשאר פירות החול, דהא מקראי יליף להו {לאיסור הקצירה} בתורת כהנים... וטעמא מדכתיב: 'נזירך' למדרש: לא תבצור כדרך נזיר שלך אלא כדרך העניים שאין להם הכנות.

❖ **האם לדעת ר"ש סירילאו יש לבית הדין היתרים מיוחדים בקצירת הגידולים, שלאדם רגיל הם אסורים? האם לדעתו יהיה הבדל בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן?**

14. חזון איש שביעית סימן יב אות ו

ומהא דתניא בתוספתא... דבזמן שיש אוצר על פי בית דין דורכין ענבים בגת וזיתים בבית הבד, שמעינן דהא דתנן (ח, ו) שאין דורכים ענבים בגת היינו דווקא בעלים, אבל אותן שזכו מן ההפקר מותרין בכל. וקרא דילא תקצור כדרך הקוצרים' בעלים אזהר רחמנא... ועיין לקמן... דאפשר **דיש שבות גם בשל אחרים** כשאוצר הרבה.

❖ **האם לדעת החזון איש בשמיטה מותר לאדם לקצור בשדה חבירו כרגיל?**

דיש שבות גם בשל אחרים - יתכן שאסור מדרבנן לקטוף כדרך שקוטף בשאר השנים, גם כשקוטף בשדות של אחרים.

15. הרב שלמה זלמן אויערבך - מעדני ארץ סימן ז אות ד

לפי שיטתו {של החזון איש} דבשדות אחרים מותר גם אסיפה מרובה נמצא דאין איסור קצירה נוהג כלל בשדות אחרים, וזה ודאי דוחק... מהא דדחקו התוספות במנחות (פד, א) איך מותר לקצור בשביעית לצורך **העומר**, והוצרכו לחדש מפני שהקצירה היא לצורך גבוה, או משום דכמו דדחי שבת כמו כן דוחה גם לאו דקצירה בשביעית... ותיפוק ליה שהקצירה היתה על ידי שלוחי בית דין שלא היו כלל בעלי השדה? אלא ודאי מוכח דלענין איסור קצירה אין שום חילוק בין בעלים לאחרים.

לקצור בשביעית... - גם בשמיטה היו מביאים את קרבן העומר, ולצורך כך היו קוצרים תבואה, תוספות התקשו היאך מותר לקצור בשביעית.

מבואר שאף להרמב"ן רק בשלוחי בית דין יש מקום להתיר מפני שקצירתם היא לצורך עניי העיר, אבל שאר כל אדם אף לדעת הרמב"ן עובר שפיר בלאו דלא תקצור...

❖ **כיצד לדעתכם יישב החזון איש את קושיית הרב אויערבך?****16. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה עמוד כא**

נראה שאפשר להתיר להעמיד מבני ביתו, או פועלים, שכל אחד ואחד ילקט או יבצור מעט מעט ולהביא הכל לביתו.

ומהאי טעמא היו נוהגין לפני שביית דין היו לוקחין את הבציר לרשותם ושלוחיהם היו קוצרים ובוצרים ועודרין ומוסקין וכי' שלא בשינוי, והיו מחלקין לכל אחד בשוה, דאחרי שכל עיקר הטעם הוא כדי להראות שהוא הפקר, אין לך מנהג הפקר גדול מזה.

❖ **האם הרב טוקצ'ינסקי מסכים לדברי החזון איש?****17. הרב שאול ישראלי - חוות בנימין חלק ג סימן צח**

לפי הרמב"ם השינוי הנדרש הוא לא רק רק בעצם הורדת הפרי מהשדה והאילן, אלא כולל גם המשך עיבודם... שגם עבודות אלו כלולות באיסור של הקציר והבצירה, שאם עשאים כדרכם, זה באיסור התורה. לעומת זאת הן רואים בתוספתא בדרך הטיפול ביבול על ידי שלוחי בית דין... שהפועלים העושים במלאכה מטעם בית דין, עושים את כל המלאכות הדרושות כדרך שעושים בכל השנים, ללא כל שינוי. אף על פי שהיחיד העושה אותן המלאכות באותה צורה עובר איסור תורה ולוקה על זה... הוי אומר שאין המלאכות אסורות מצד עצמן... אלא מה שיש בביצועם כדרך הרגיל משמעות הסותרת את הבלטת היותן פירות הפקר... דאשר על כן בית דין שעושים את המלאכה עבור הציבור כולו, הרי בזה יש הבלטה דוקא על היות הפירות הללו הפקר, כדין שאמרה תורה, על כן אין בהם איסור.

[**שם הערה 1:** אגב וזה נראה שיסביר לנו את תוכן השמטת הרמב"ם, שלא הביא התוספתא הזו, שיש בה ענין גדול להלכה, כנ"ל בהבדל הקיים בין אדם האוסף לצורך עצמו, לבין שלוחי בית דין העושים בשליחות בית דין לצורך הציבור. שכן מאחר שהגדרת איסור המלאכות הללו הוא מצד הבלטת הבעלות כשנעשות בדרך הרגילה... כשעושים בתור שלוחי בית דין לצורך הציבור הרי פשוט שאין בו משום איסור. אם כן אין כאן חידוש הלכה כלל, אלא הבנתה כפשוטה. על כן אין בתוספתא רק גדר של סיפור מעשה כיצד יושמו הדברים בפועל ולא היה ענין להביאם בספר המיועד להלכות]...

על ידי שלוחי בית דין מותרות המלאכות לא רק במה שנוגע להורדת הפרי המבושל והטיפול בו עד להבאתו לאוצר בית הדין שבערים, אלא גם עבודות מוקדמות, שהפרי אכן יגדל וישמר מקלקול טרם הבשלתו, גם זה מותר על ידי שלוחי בית דין...

❖ **מהי לדעת הרב ישראלי הסיבה שמותר לבית הדין לעשות מלאכות עבור הציבור בשביעית?**❖ **עיון נוסף: עיינו גם בספר 'ארץ חמדה' של הרב ישראלי בנוספות לשער ב (עמודים קיד - קטז),**

חלק מהדברים הובאו בשיעור מספר 15 במקור 36) שם הוא ממשיך לבסס את היתר זה.

18. הרב יהושע בן מאיר - מה נאכל בשנה השביעית עמוד 42 הערה 24

דבריו {של הרב ישראלי במקור הקודם} פלא, שלדבריו שהתוספתא מהווה מקור להלכה ולהבנת איסור קצירה ובצירה, הרי יש בה חידוש דין גדול, והיה על הרמב"ם להביאה. והוא עצמו כתב {בהערה 1}... שהרמב"ם השמיט את התוספתא כיון שאינה אלא 'סיפור מעשה'?

19. הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג - פסקים וכתבים חלק ג סימן עב - עמוד רסח - רעב, ערה

אינני רואה הכרח מהתוספתא (שביעית ח, ב) שיש קולא כשהקצירה נעשית על ידי שלוחי בית דין. והמובן נראה שבראשונה היה כוח בית דין יפה למנוע קלקולים בפירות שביעית והיו שולחים בעצמם לקצור ולבצור, אך בהיתר. למאן דאמר שמן המופקר מותר בכל אופן, הדרך פשוטה, ולחולקים עשו שלא כדרך הקוצרים קימעא קימעא, ובלי להעמיד כרי...

זהו תמצית מה שיש לי להגיד: א. החזון איש (יב, ה) בודאי לא צדק בחידושו שהלאו של 'שדך לא תקצורי' לא נאמר אלא בשדה ובכרמו, לא בשדה חבירו וכרם חבירו... ואי אפשר לנו לחדש דרשה כזאת שאין לה רמז רמיזא בשום אחד מהראשונים, המפרשים והפוסקים... מה שלא דרשו רז"ל להלכה באורייתא דמשה, אנו לא נדרוש...

על כל פנים אינני רואה שום רמז בחז"ל ובראשונים שתהא מותרת מן התורה קצירה ומסיקה כדרכה כששלוחי בית דין שוכרים הפועלים. [וכי זה ענין של פרוזבול שמוסר שטרותיו לבית דין?], וכי מאין ידעתם זה? מפני שמאמר שדך וגוי וכרמך לא תבצור, היינו כשאתה עושה מעשי ידך אתה מבליט בעלות. ובמה הוטב כששכירי בית דין בוצרים? לפי שהם אינם הבעלים ואין הקצירה מראה בעלות? אם כן אתם חוזרים לדעת החזון איש. והוא הדין לבוצר של ישראל אחר, ואם כך הרי מן התורה היה אפשר, מבלי לעבור על פקודתה, והיה כל אחד עושה בשל חבירו זורע וקוצר ובוצר ומוסק.

ואף על פי כן, אינני אומר שהרב ר"ש ישראלי נ"י שגה. אני מסביר את השקפתו בסגנון כזה: הקוצר וכו' כדרך כל השנים בשל חבירו, מה שייך לומר שהוא מבליט בעלות, הלא איננו הבעלים... אך כשהבית דין של כל ישראל קוצר על ידי שלוחיו זהו ענין אחר, שהם אינם שלוחי בעלים, ואין כאן הבלטה של צורה של בעלות כל שהיא, שהם קוצרים וכו' במופקר בשביל כל ישראל, שזהו עצם מהות השביעית...

סבורני לנכון לסכם כדלקמן: (א) אם כך היתה הלכה, איך זה לא מצינו רמז קל מזה בשום ראשון, מפרש או פוסק, והרי הר"ש (ט, ח) הביא ברייתא זו ולא הוציא ממנה תולדה כזאת אפילו ברמז. מהרמב"ן ז"ל אינני מדייק כל כך הואיל והוא סובר שמן המופקר הקצירה מותרת כדרכה מן התורה, ויתכן שלשם כך הוא מביא ברייתא זו... (ב) בעצם הדבר לא קשיא כל כך... שהבית דין היו סוברים שבימים ההם שביעית מדרבנן, וראו שהיו מחזיקים בפירות ומבטלים את שמיטה לגמרי... עקרו זה מפני זה לשעה, ופירסמו שהם עושים בכוח בית דין לעקור לשעה... ואמנם הפסיקו דבר זה. (ג) הלא ודאי שלא נעלמה התוספתא הזאת מהרמב"ם ז"ל, ואין לה אפילו הד כל שהוא בהלכותיו, וכן הר"ש מביאה ולא עמד לדקדק בה... על כרחך כנ"ל שהם ז"ל תפסו שזו היתה תקנת בית דין לשעה ולא לדורות... ושאר הראשונים ז"ל סברו שהיא שלא כהלכתא...

ותמה אני אם כך היתה דעת הרמב"ם איך לא רמז לזה אף ברמז קל... ולא היה לרבינו הגדול ז"ל למנוע תורה ממנו... ולא נתקבלה על דעתו הרחבה מני ים שלאחרים מותר בכל אופן.

❖ **מהי השגתו של הרב הרצוג על דברי החזון איש ועל דברי הרב ישראלי? במה נחלקו בפירוש דברי התוספתא?**

יחידה ד: אילו תשלומים מותר לבית הדין לגבות?

20. הרב יעקב משה חרל"פ - מכתבי מרום אגרת עא

עלה ספק בלבי, אם אפשר לזקוף בהשכר טרחא גם את ההוצאות של המלאכות דלאוקמי אילנא כגון ההשקאה וכיוצא, דהיתר דלאוקמי הוא בשביל שהאילן אינו אלא לשנת השביעית והוא בשביל השנים הבאות, ואם כן מדוע יצטרכו הזוכין בפירות לשלם שכר טירחא שהוא בשביל הבעל הבית בעצמו? שגם אם לא היו נושאים פירות בשנה זו גם כן היו עושים אותם, דאם בשביל הפירות שיגדלו, הרי אין זה לאוקמי אלא לאברויי אילנא. לפי זה אי אפשר לזקוף במחירים אלא שכר טירחא דביצור וכיוצא, שהם נעשים בשביל הפירות להגיעם להזוכים אחרי שישלמו שכר טירחא.

21. הרב משה שטרנבוך - השמיטה כהלכתה עמוד סה - סז

היתר התוספתא רק לקבל שכר עבור הלקיטה, ההובלה והחלוקה, אבל אי אפשר לו לדרוש שכר על כל הוצאותיו במשך כל השנה, כגון מה שמשקה מרסס, מטפל על ידי מומחה, ומעמיד כל השנה שומר, או אם דורש לעצמו שכר שמטפל כל הזמן וקוצץ לעצמו כפועל בטל, לכל זה לא מצינו שום היתר, רק הפירות הפקר ואז מוסרם לבית דין שילקטו לכל העיר...

וניכר היטב מצות שביעית לבעלים שמפסיד מכספו להחזיק הפרדס כל השנה על חשבונו, ואינו מקבל שום תמורה שהכל הפקר, ולכן אם לא סידר אוצר בית דין אסור לו ליקח בשנת השביעית מההוצאות כלל, וכמבואר להדיא במשנה מעשר שני (ה, ה) שאינו מנכה ההוצאות שהם הפקר...

אולם היום מצות שביעית רפויה ומעטים הם גבורי כח כאלו המוכנים לא רק לוותר על הרווחים של השנה השביעית אלא גם שיפסידו עוד מכספם, ולכן נהגו לבוא בתחילת השנה לבית דין ומודיעים שרצונם לשמור שביעית כהלכה... אבל מכל מקום דורשים הם מבית דין את כל ההוצאות כמו השקאה שומר מומחה ריסוס וזיבול המותרת וכו', ולפעמים אם מטפל בעצמו רוצה גם לעצמו שכר כפועל בטל, עד שבאופן זה נמצא שמחיר הפירות קרוב למחירים בשאר השנים, ומכל מקום יש בתי דינים וכן רבנים שמסכימים לכך, ובפרט כשמדובר בעני שפרנסתו תלוי בכך... והשתוממתי מעיקרא על מה סומכין.

אמנם, האמת שאין לזה מקור בתוספתא ובקדמונים, אבל בשנת עת"ר סידר הגאון רבי חיים ברלין בעיר הקודש היתר אוצר בית דין בגדר הפקר בית דין הפקר, וכמבואר בספר משנת רבי עקיבא (סימן ד) והיינו לאחר שבעל הבית הסכים שלא להזדקק לשטר מכירה, ושלא יעבדו בשדהו שום מלאכות דאורייתא או דרבנן אלא כפי הוראות הבית דין...

ובכח הפקר בית דין הפקר תיקנו שאין לאיכר המוכר זכות בפירות אלו, אלא שישארו תמיד הפקר, וכל דמים שמשלמין אינו אלא עבור הטירחא והוצאות, וכיון שהתשלומין אינו בשביל הפירות כי הם באמת נשארו הפקר, ואינו אלא תקנת בית דין לשלם איזה סכום להוצאות, זהו מכח הבית דין שיכולים לקבוע תשלום כפי רצונם כתקנה ולא כתמורה, שבכחם לחייב ממון לאנשי העיר... והנה עיקר היסוד שתיקנו הבית דין דעיר הקודש דין הפקר בית דין הפקר לזה הוא חידוש פלא, ועוד הלא עיקר מצות התורה היא 'והשביעית תשמטנה ונטשתה' לעזוב השדה שתהא כשדה הפקר, ואין לבית דין לעודדו לטפל בהשדה ולקבל את כל ההוצאות כשלו עבור תשלומין... בשעתו עורר הדבר תסיסה בחוגי הלומדים בעיר הקודש, והיו שטענו שזה דומה להיתר מכירה הנהוג... ובית הדין גופא כשקובע לו את סך כל הוצאותיו ראוי להם לעמוד על המקח ולשלם לו רק ההוצאות שהיו לגידול הפירות של אותה שנה, שאם הוא בלאו הכי זקוק למומחה או שמירה וריסוס בשביל העצים, אינם צריכים להשתתף בכל הסכום וצריכים לשקול ולשלם לו המגיע לו לבד, ולא לעקור ח"ו תורת הפקר מהפירות שידרוש כל ההוצאות שצריך אותם בלאו הכי...

❖ **מדוע לדעת הרב שטרנבוך ניתן לגבות תשלומים על מלאכות שנעשו לפני הקצירה?**

❖ **לאיזה בית דין יש סמכות לגבות תש**

❖ **לומים אלו? השוו לדברי הרב אויערבך במקור 0**

22. הרב שאול ישראלי - חוות בנימין חלק ג - סימן צח

'הגיע זמן... שלוחי בית דין שוכרין פועלים'... לפנינו איפוא ארגון משוכלל, שנעשה כולו בפיקוח בית דין על ידי שלוחיהם, השוכרים פועלים לבצע המלאכה על כל שלביה השונים, למטרת חלוקת הפרי לבני העיר, כל משפחה לפי צרכיה.

לא נזכר כאן מקור הכספים שבית הדין צריך לגייס בכדי לכסות ההוצאות הכרוכות בזה, הן בשכירת הפועלים, והן בשימוש בכלי המלאכה הנדרשים לכך. והרי חלוקת הפרי היתה לכל אנשי העיר, ולא רק לעניים, שיתכן שיזונו מקופה של צדקה, אך שאר האוכלוסיה ודאי שלא מקופת הצדקה יקבלו. על כרחך אתה אומר שבחלוקת הפירות יובא בחשבון ההוצאות שהיו כרוכות מסביבן עד שהגיע לאוצר בית דין שבעיר, כולל גם עצם ההוצאה הכרוכה עם החלוקה, והיו כל אלו שמקבלים הפירות מכסים זאת מכיסם. מסתבר שגם שלוחי בית דין המנצחים על המלאכה, אף הם קיבלו שכרם, כפי טרחתם.

ואכן היה לפני מכתב מאת מרן הגאון הצדיק רבי יעקב משה חרל"פ זצ"ל... שפירט את המנהג של ירושלים בשנת השמיטה שבתקופה שלפנינו, שזה היה על פי המתכונת הזו. ומסופר שם איך שהיו מתחלקים הענבים, שכל אחד היה משלם לפי חשבון ההוצאות והטירחה וכן עשו מלאכתם בשליחות בית דין, כשעל כל בקבוק היה חותם ועליו המחיר שנקבע על פי ההוצאות והטירחה...

אלה הנהנים מן הפירות בערים ישלמו עבור ההוצאות הכרוכות על ידי שכירת פועלים לבצירה ולמסיקה וכו'. יש להביא בחשבון גם את ההוצאות המוקדמות שנעשות לצורך שמירת הפרי מקלקולו, שזה יכול לכלול גם את העבודות שנעשות לצורך זה עוד בשנה הששית, וכן מאלו הנעשות בשביעית עצמה, כגון ריסוס לשמירה מהמזיקים. כל זה ניתן לחישוב, שמקבלי הפרי המוכן ומגיע לידי הצרכנים יצטרכו לשלם תמורתם.

יוצא איפוא, שניתן לחקלאים שיעשו את כל הפעולות והמלאכות הנצרכות לשמירת הפרי בצורה תקינה, על ידי התמנותם כשליחי בית דין, שיקבלו התמורה על פי חישוב מדוקדק מטעם הממונים לזה על ידי בית דין... והשכר יחושב להם רק על פי מה שהשקיעו ובתור שכר פועלים שמקבלים שכר לא עבור הפרי אלא עבור עמלם.

❖ **האם הרב חרל"פ, הרב שטרנבוך והרב ישראלי חולקים זה על זה?**

❖ **עיון נוסף: עיינו בקובץ התורה והארץ עמוד 181, שם מובא שגם הרב ישראלי הורה שאין לשלם על הוצאות שהיו לפני לקיטת הפירות.**

במקור הבא, ה'מנחת שלמה' דן בדיני גביית ההוצאות. זהו המשך הדין במקור שגיאה! מקור ההפניה לא

נמצא. האם בית הדין יכולים לשמור על הפירות על מנת שאנשים לא יקחום:

23. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה תניינא - סימן קכג

וכיון שכן, אטו בית דין יש להם תורה אחרת? הגע עצמך אם יבוא איש ממדינה אחרת אשר הבית דין אינם שלוחים שלו, וכי לא יוכל לקטוף חנם פירות מהעץ? וכיון שכן גם בני העיר יכולים שפיר לומר לבית דין שהפירות הם הפקר ולקטוף חנם, וכיון שכן למה יקחו מהם שכר השקאה וזיבול אחרי שהתורה הפקירה את הפירות מבלי לחייב כלל בכך את הזוכה?

ברם לבית דין כזה שכוחם יפה לחייב את בני העיר בתשלום לבעלי השדות, יכולים שפיר אחר כך לגבות את ה"מס" הזה בשעה שהם נותנים להם פירות שביעית שהם הפקר, אבל לא לדרוש עבור הפירות, [יתכן דבית דין כזה יכולים גם לעשות חשבון שבעלי השדות לא רק שלא יפסידו אלא ירווחו גם בשביעית כמו בשאר שנים על ידי זה שיחייבו את בני העיר במס מסוים, וגם יוכלו אחר כך לגבות את המס הזה מהפירות, היינו שלא יתנו להם פירות אלא אם כן ישלמו את אשר בית דין חייב אותם ויהיה לפי זה מחיר הפירות כמו של שנה ששית, אך אין בזמננו בית דין כזה שכוחם יפה לעשות כן, והוא הדין נמי כשהמס הוא יותר קטן רק

עבור השקאה וכדומה] ואף גם הענין של שכר הובלה אינו כל כך פשוט. אלא שבכל זאת אפשר על כל פנים להבין במקצת ואין צריכים דוקא לבית דין חשוב, אבל עבור השקאה וזיבול וכדומה לעני"ד תמוה מאד.

❖ **האם לדעתו בית הדין יכול לגבות תשלום עבור הפירות באופן שיכסה את כל ההוצאות שהוציאו?**

❖ **הרב אויערבך מציין ש'תמוה מאוד' לגבות תשלום על זיבול והשקיה, ואילו תשלום על הובלה**

'אפשר על כל פנים להבין במקצת'. הסבירו את ההבדל!

24. הרב זאב ויטמן - שמיטה ממלכתית במדינת ישראל עמוד 162 - 163

ללא הסכמתם של בעלי המטע לכך שבית הדין יטפל בשדה בשנת השמיטה, וללא הסכמתם לתת לבית הדין רשות להשתמש בכליהם ובמערכות ההשקיה והדישון שלהם, אין לבית הדין סמכות ורשות לעשות כן, ולציבור לא תהיה תוצרת חקלאית בשנת השמיטה. שהרי כאמור המציאות כיום היא שללא טיפול כזה, במקרים רבים, לא תהיה כל תוצרת הראויה לשימוש, וכמו כן ברור שהחקלאי לא ידאג לטיפול הנחוץ שהיה מדוע יטפל בעצים שפירותיהם עתידים להיות הפקר לכל!

סביר מוצדק והגיוני יהיה שבעלי המטע או השדה יתנו את הסכמתכם לבקשת בית הדין בכך שבית הדין ישכור דווקא אותם לצורך עשיית העובדות הנחוצות במטע, וישלם להם עבור עבודתם בהתאם להסכם שיחתם ביניהם מראש.

❖ **לדברי הרב ויטמן, מהו הצידוק לכך שבית הדין שוכר דוקא את החקלאי שרגיל לעבוד באותה**

שדה?

25. הרב יעקב אריאל - שמיטה תשס"א ואנחנו - אמונת עיתיד גליון 45

הגידול הראשון של אוצר ביי"ד שחולק בתחילת שנה השמיטה היה הבננות של ניר עציון. הלכתי לבדוק בעצמי את הפרשי המחירים ואכן בננות של אוצר ביי"ד חולקו תמורת החזר הוצאות של 5 - ש"ח לק"ג בעוד שבננות אחרות נמכרו ב - 7 ש"ח לק"ג. לא כל השנה נשמר פער זה. ארע גם להיפך, שמחירו של אוצר ביי"ד היה יקר יותר. כי לפי חישובי ההוצאות שהחקלאי הוציא על הגידול אכן היה ראוי לשלם לו מחיר גבוה יותר. הדבר בלט במיוחד בתפוחי האדמה. המחיר שהובטח לחקלאי היה כשקל וחצי לק"ג אך השוק הוצף בעודפי תפוחי ומחירים נפל עד למחצית! מגדלי תפוחי קיבלו את מלוא שכרם למרות שהפדיון היה נמוך. תנובה הפסידה מיליוני שקלים(!) בעסקה זו.

נראה לי שכאן באה לידי ביטוי מצות השמיטה במלוא יופייה. לחקלאי הובטח מחיר קבוע ללא תלות במחירי השוק. הציבור נטל על עצמו את האחריות לפרנס את החקלאי תמורת מסירת תוצרתו לציבור. זו מצוה כלל ישראלית. שבה כל ישראל ערבין זה בזה. לא רק החקלאי צריך לשאת בעול. כל ישראל חייבים להיות שותפים. ואכן ראוי שלפחות אחת לשבע שנים הצרכן יחזיר לחקלאי את מלוא הוצאותיו, מבלי שהלה יהיה תלוי בתנודות השוק, הבנויות על היצע וביקוש, והגורמות לפעמים הפסד לחקלאי. עם זאת התורה הורתה גם לחקלאי שאחת לשבע שנים לא ינצל את עודף הביקוש לעומת היצע, כאשר קורה מקרה כזה, להתעשרות יתרה. שנת השמיטה היא שנת הצדק! אלא שלצערנו צרכנים רבים לא הפנימו רעיון נהדר זה, לא ראו את עצמם אחראים לחקלאים והפנו להם עורף. ביה"ד - קרי תנובה - נאלץ לספוג את ההפסד בעצמו. להפסד זה היו השלכות קשות על כל המשך הדרך. תנובה לא יכלה לספוג הפסדים נוספים בענפים אחרים...

בשיעור מספר 9 עסקנו בנושא מכירת פירות אוצר בית דין בחנויות ושקילתם לצורך התשלום. במקור הבא

התייחסות נוספת לסוגיה זו:

26. הרב זאב ויטמן - המעיין תשעג עמוד 16: הסבר דעתו של הרב אלישיב

בנוגע לאפשרות לחלק פירות בקדושת שביעית ברשתות שיווק, או בחנויות בהם הקונים אינם מודעים להלכות קדושת הפירות - דעת הרב היתה שעיקר מטרת בית הדין היא להביא את הפירות לציבור בעלות

מינימלית, שיהיה ניכר שמדובר בפירות הפקר שגובים עליהם רק את הוצאות בית הדין על הטיפול שהיה נחוץ כדי לגדלן ולחלקן לציבור. אשר על כן, לדעתו במקרה שחנניות השמיטה, המשוקות את תוצרתן לאנשים שומרי תורה ומצוות המקפידים על קדושת שביעית, גובות עבור הוצאותיהן סכומים גדולים יותר מאשר גובות רשתות השיווק הגדולות על רכישת פירות דומים, עדיף שבית הדין יחלק את פירות השביעית באמצעות רשתות השיווק ולא באמצעות חנניות השמיטה.

יחידה ה': פטור פירות אוצר בית דין מביעור

מוותר לאדם שקטף את פירות השביעית להשאירם בביתו כל עוד נמצאים פירות גם בשדה, אך אסור לו להשאירם בביתו לאחר שהפירות כלו מן השדה. הלכה זו נלמדת מדרשת הפסוקים, ונקראת 'ביעור שביעית'. לדעת רוב הפוסקים על האדם להוציאם מביתו ולהפקירם ('לבער מהבית'), אולם יש הסבורים כי בזמן שהפירות כלו מן השדה, יש לבערם מן העולם ממש. הלכה זו תידון בהרחבה באחד השיעורים הבאים. ביחידה זו נדון בשאלה האם גם פירות המצויים ב'אוצר בית הדין' חייבים בביעור.

27. רבי משה בן נחמן (רמב"ן) - ויקרא פרק כה פסוק ז

ואלו הפירות המכונסים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור, אחר שכבר מבווערין הם מן הבית, ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד בית דין ולאכלן.

❖ **לפי הסבר הרמב"ן, מדוע פירות אוצר בית דין אינם חייבים בביעור?**

28. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה - חלק א סימן נא אות יז

ביעור פירות שביעית שהיו ברשות אוצר בית דין {ובית הדין חילק אותם לציבור} לפני זמן הביעור: לכאורה נראה דמה שהיה ברשות האוצר בית דין לפני זמן הביעור אינו יכול לפטור את הפירות מחובת ביעור לכשיגיע הזמן, שהרי אפילו היה הפקר גמור כל הזמן, מכל מקום הזוכה בהם לעצמו לפני זמן הביעור שפיר חייל עליו אחר כך חובת ביעור, ואם כן מהיכתי תיתי נימא דמה שהפירות היו באוצר בית דין עדיף טפי מהפקר ממש?...

אך אף על פי כן מסופקני דאולי יש מקום לומר דמה שבית דין מחלק לכל אחד ואחד כפי צרכו דאפילו מה שמחלקים הרבה זמן לפני הביעור מכל מקום אפשר דהרי זה חשיב כמזון של ג' סעודות שמחלקים סמוך לזמן הביעור לשכניו וקרוביו ולעניים, דאף שהם זוכים בזה לעצמם ואין זה הפקר, אפילו הכי הם פטורים מביעור, והכא נמי גם בחלוקת בית דין, כיון שזה ניתן על ידי בית דין למאכל ולא לעכב לזמן מרובה - אפשר דפטור.

❖ **לדעת רבי שלמה זלמן אויערבך, האם יש פטור עקרוני לפירות אוצר בית דין מביעור? מדוע בכל זאת יש מקום לומר שהפירות פטורים מדין הביעור?**

29. הרב משה שטרנבוך - שמיטה כהלכתה עמוד סה

הסברנו שאוצר בית דין מועיל רק כשמבווער, ולכן צריך להניח הפירות במקום מיוחד שמשמש לבית הדין לאוצר, וכמבואר ברמב"ן פרשת בהר, שלכן פטורין מביעור - {מפני} שמבווער ועומד... אבל כשמוכרים ברשותם כגון מגדלי אתרוגים שמוכרים כרגיל באוצרם או בחנותם, ורק רשום על החנות הכשר 'אוצר בית דין' אין שום מקור שמועיל, שאין כאן ביעור והפקר כלל. ורק כשמונח במקום אחר באוצר מיוחד דניכר שיצא מרשות בעלים ונכנס לרשות בית דין הוא דמהני... והיינו 'אוצר בית דין' כפשוטו.

❖ **באיזה מקרה לדעת הרב שטרנבוך פירות אוצר בית דין פטורים מביעור? האם הוא מסכים לדעת הרב שלמה זלמן אויערבך (במקור הקודם)?**

30. הרב בן ציון אבא שאול - אור לציון שביעית - עמוד סד

ועל כל פנים בודאי דלהרמב"ם פירות אלו צריכים ביעור, שהרי כל טעמו של הרמב"ן שכתב שאין צריך לבער פירות אלו הוא משום שכבר מבווערים הם מן הבית, ואין זה אלא לשיטתו שדין ביעור היינו הפקר, אבל לשיטת הרמב"ם שביעור היינו איבוד ושריפת הפירות... אם כן ודאי שאף שהפירות נמצאים באוצר בית דין חייבים הם בביעור... ודאי שיש להזהר בזמן הביעור של פירות אלו.

❖ **מהו הדין להלכה לדעת הרב אבא שאול, ומדוע?**

כמזון של ג' סעודות... -
התוספתא מציינת שסמוך לזמן הביעור היה האדם מחלק את הפירות שנשארו לו בכמות שמוותר להחזיק בבית - שלוש סעודות, לכל אחד מחבריו.

יחידה ו: מקור הסמכות של בית הדין

עיינו שוב במקור 0 לדעת רבי שלמה זלמן אויערבך, מהי סמכות בית הדין הנצרכת על מנת לגבות תשלום עבור הפירות?

31. הרב פרופסור שאול ליברמן - תוספתא כפשוטה שביעית עמוד 582

יושבין על פתחי עיירות... אבל בכתב יד עתיק: מחזרין על פתחי עיירות. וכן הוא בר"ש וברמב"ן... והנה לפי גירסתנו הפירוש הוא ששלוחי בית דין של כל עיר ועיר היו יושבין על פתחי העיירות שלהן. אבל לפי גירסת כתב יד עתיק פירושו שבית דין מרכזי היה שולח את השלוחים לעיירות, והם היו מחזרים על פתחי העיירות ומשגיחים על הנכנסים ופירות שביעית בידיהם.

❖ **לדעת הרב שאול ליברמן, בסמכות איזה בית דין לקיים אוצר בית דין?**

32. הרב אליעזר נאה - אמונת עתיך גליון 44

אוצר בית הדין בזמן המשנה והגמרא, היה הסמכות הציבורית העליונה, מעין ממשלה של ימינו. בית הדין ביכולתו היה לגזור גזרות, להטיל מיסים ולתקן תקנות. הוא אפילו היה יכול לחלק את הפירות בחינם לפי הצרכים של המשפחות השונות, ולקחת את שכר טרחתו על ידי הטלת מיסים על כלל הציבור. הוא היה יכול להורות שאין להכניס כלל פירות לשווקים משום גורם זר, לא מנוכרים ולא מעבריינים. כך הוא היה יכול גם להטיל על שליחיו תפקידים שונים ולשלם להם עבור הוצאותיהם ועבודתם. שליחים אלו יכולים להיות בעלי מטעים עצמם, וכך יש להם אפשרות להשתכר תמורת עמלם. בית דין כזה היה יכול להתחייב באופן ברור לחקלאים.

היום בתי הדין המעורבים בחלוקה לציבור אינם כאלה, אומנם הם באים בשם הציבור אבל אין להם אפשרות להטיל מיסים, הם אינם יכולים לתקן תקנות ולנווט את המכירה והחלוקה של התוצרת החקלאית כפי שהתורה היתה רוצה שיהיה. ממילא אפשרות העזרה שהם יכולים להגיש לחקלאים היא מצומצמת... אוצר בית דין בזמננו הוא התאגדות של תלמידי חכמים עם מגדלים שונים על בסיס משותף לשווק פירות שביעית שגדלו ונלקטו לפי ההלכה, אבל ללא גב כלכלי או שררה לקביעת מדיניות במשק החקלאי. אוצר בית-דין הרוצה להגיע להסכם עם החקלאים שיגדלו את הפירות כהלכה, צריך להוציא מליבם שיקולים של בעלות על הפרי ומסחר בו, חייב לבוא איתם על הסכם תשלום הוצאות מראש. הסכם הוצאות שיהיה משוחרר מכמות היבול, מאיכותו ומהמחיר אותו הוא יכול לקבל מהצרכנים באותה שנה. כמובן שהחקלאי חייב לעבוד ולהתאמץ בעבודתו ולא לזלזל בה, הכל כפי הוראות בית הדין.

❖ **לדעת הרב נאה, מהו מקור סמכותו של בית הדין המקיים את 'אוצר בית דין' בעבר ובימינו?**

❖ **האם הסבר הרב נאה מתאים לשתי הגרסאות בתוספתא (שהובאו במקור הקודם)?**

33. הרב משה שטרנבוך - השביעית כהלכתה עמוד סו

ולא נתבאר איזה בית דין מועיל לסדר אוצר בית דין, ונראה שרב העיר שהמחוהו עליהם אנשי העיר כחו יפה לכך, וכמבואר ברמ"א (ח"י"מ סימן ב). רק כיון שצריך לקבוע גם דיני ממונות כגון כמה מגיע {לפועלים, ובאיזה מחיר לשווק את הפירות} - צריך בית דין של שלשה. אבל באמת בזמננו מועיל לכל בית דין שמקבלים לידם הפרדס לטובת בני העיר, לחלקם כראוי כפי דין תורה, ושוב מותר לבעלים או פועלים לקצור, {מפני} שניכר שאינו נוהג מנהג בעלים...

שוב מצאתי בר"ש מעשר שני (ה, ד) **דבנטע רבעי כיון שצריך לחשוב כמה יש שכר לקיטה והוצאות** בעיני בית דין חשוב דוקא, ולא סגי בשלשה סתם כמו במעשר שני, והכא נמי לענין אוצר בית דין שהבאנו שצריך לקבוע המחיר להוצאות הלקיטה וההובלה צריך בית דין חשוב דוקא, ולכן רב העיר מצרף שני בני תורה חשובים, שיבררו יחד את ההוצאות ואזי יקבעו את המחיר שכל אחד ישלם...

מעתה מובן היטב שיטת המפקקים בהאי אוצר בית דין... שמלבד שעיקר תקנת 'הפקר בית דין' בזה גם בזמנו היה חידוש, הלא צריך בית דין ממש, והיינו תלמידי חכמים שראויים לדון גם דיני ממונות, וצריך

שהמחוהו עליהם... -
כשאנשי העיר היו ממנים עליהם רב, העניקו לו סמכות לפסוק בעניינם גם בענייני ממון.
דבנטע רבעי... - הפירות הצומחים בשנה הרביעית לנטיעת האילן, קדושים בקדושת 'נטע רבעי'. יש לאכול פירות אלו בירושלים. ניתן לפדות את הפירות בכסף, ובכסף לקנות פירות בירושלים. את שווי הפירות המקוריים צריך לשום בבית דין חשוב, כיון שזו שמאות מורכבת, שבה צריך להפחית משווי הפירות את הוצאות הקטיפה. לעומת זאת, בשומת מעשר שני די בשמאי אחד, כי הפירות נקטפו כבר והשמאות פשוטה יחסית.

לזה בקיאות והבנה בענייני חשן משפט ועוד, ואינו מצוי בזמננו, לכן צנועים מבני תורה מושכני ידיהם... וכל שכן לאחר הביעור לא הקילו שלא נאסר רק מפני שחל עלה דין אוצר בית דין, ובזמננו ספק אם מועיל ועלולים להכשל... מאידך גיסא המחייבין טוענים שזהו לטובת קיום מצות שביעית בזמננו, ויש בזה תיקון גדול... וחייבין לשקוד לטובת אנשי העיר שיקיימו מצות שביעית.

❖ **לדעת הרב שטרנבוך, מדוע יש לפקפק על 'אוצר בית הדין' בימינו?**

❖ **הסבירו את דברי 'המחייבין' המובאים בסוף דבריו. האם מדובר באותו שיקול שבו צידדו התומכים בהיתר המכירה?**

34. הרב יוסף ליברמן - שו"ת משנת יוסף חלק ג סימן לח

בענין אוצר בית דין... איך מהני להפקיע כח אנשי הכפרים שלא יזכו בפירות שביעית שהם הפקר, ומה להם מה שבעל השדה קיבל מרות הבית דין של עיר אחרת? ובשלמא בבית דין של אותו מקום, יכולים הם להשתלט על השדה ולחלק לכולם כהוגן כיון שהשדות תמיד בשטח מרותם, לכן כחם יפה לשלוט שם (גם בלי שבעל השדה ימסור להם, כיון שהוא הפקר). אבל בית דין של עיר אחרת מה כחו יפה לשלוט על מקומות שאינם בשטח מרותם, ובאיזה כח יכול בעל השדה להשליטם ולהפקיע כח חבריו ושכניו אנשי מקומו?... ויותר מזה אפילו אם בעל השדה גר בעיר שיש בה בית דין ויש לו שדה בכפר רחוק, אף על גב שהוא כפוף לבית דינו, אבל אנשי המקום שבו שדהו אינם כפופים?...

לענות על שאלה זו... פירות שביעית הפקר הן לכל... ואם כן יד כל ישראל שוה בהן... ואין עדיפות לאנשי מקום השדה. ולכן יכול כל בית דין לבא ולהשתלט על השדה והפרדס, במטרה לשמור על פירות השביעית, שלא יבואו לידי ביזה או סחורה... אלא שאם יש בית דין במקום השדה, החובה עליהם לשמור על הסדר במקומם, והגם שהשדה הפקר לכל, מכל מקום בית דין שבמקומו חייבים להשגיח על כל תחומם, שהכל יתנהג על פי התורה. אבל אין זה מפקיע כחו של בית דין במקום אחר, שגם להם רשות לעשות זאת בשדה הפקר. רק מפני כבוד בית דין שבאתרא ההוא, מן היושר שבית דין אחר לא יתערבו בזה, אלא אם כן קבלו רשות מבית דין דאתרא. ואם כן בין שיש ובין שאין בית דין במקום השדה, לכאורה אין אנשי אותו המקום יכולים לסרב לציית לבית דין ממקום אחר...

כל זה כשהמדובר שבית דין רק שומרים על סדר החלוקה, אבל כשבעל השדה צריך להשקיע הוצאות רבות לעבוד שדהו שתצמיח פירות, ולעבוד בעצמו ועם פועלים בערב שביעית בהרבה מלאכות וטיפולים אשר בלעדם לא יצמחו פירות כלל, או בכמות או איכות לא טובה, וגם שביעית עצמה צריך להשקות ולעשות כמה מלאכות לאוקמי אילני או פירי. ולצורך זה בא לבית דין לפני שמיטה ואומר להם: "אם תקבלו השדה תחת מרותכם, ותעשוני שליח לעבדה ולשמרה, ולחלק פירותיה, ולגבות ההוצאות; ותאשרו לי עבור זה שכרי והוצאותי, אעשה הנצרך לטובתה, ולטובת הציבור שיהיה להם הרבה פירות טובים. שאם לא כן אתכבד ואשב בביתי, וכמה שיצמח יצמח, ויזכה בהם מההפקר כמה שירצה". אז יכול הוא לכאורה לבא לפני כל בית דין הישר בעיניו אשר יעשוהו שליח מצוה לדאוג שיהיו פירות לציבור. ואין אנשי מקום השדה יכולים לומר לבית דין שקילו לטיבותייכו, ואנו נזכה מההפקר בפירות מעטים וצנומים, ובלבד שלא יעלה לנו בשום הוצאות, דאטו השדה ופירותיה הפקר הם רק לאנשי אותו מקום? אלא הפקר הם לכולי עלמא, ולהם טובה שהשדה תעבד כהלכתה, ושיהיו להם פירות שביעית. וגם טובה כללית היא לשומרי שמיטה שלא יכשלו בפירות אחרי ביעור... ועוד כמה מכשולים אשר מכולם נצולים על ידי אוצר בית דין. וגם תקנה לחקלאים שישתכרו שכר עבודתם...

עדיף שיבא בעל השדה בכהאי גוונא לבית דין מובהק הדנים דיני ממונות, אשר אליהם כוחם לאפקועי ממונא מכולי עלמא, ולקבוע שכרו, ולעשותו שליח לכולי עלמא לטפל עבורם בפירות שביעית.

עוד מעלה יש בבית דין קבוע שבעיר, על בית דין עראי שעושים לצורך אוצר בית דין בשמיטה: לפי מה שנתבאר אצלנו במשנת יוסף (ג, נג) שיש גם על הבית דין איסור לשמור פירות שביעית, ולקיים 'תשמטנה ונטשתה'... וביארנו דבאוצר בית דין אינו משומר, אדרבא הפקר הוא לכל, דבית דין הם יד עניים, וכל

הנמצא באוצר בית דין הוא הפקר ושייך לעניים, דלגבי פירות שביעית כולי עלמא עניים נינהו. אם כן זוכים הבית דין בפירות שביעית לכל ישראל, לכל אחד חלקו המגיעו והפירות הם באוצר רק כפקדון אצלם, ואם כן אין זה משומר. והוספנו דלפי זה רק בית דין העיר הקבוע, הוא יד עניים... וממילא כשהקהל מינו ועד שמיטה, הרי אלה טובי העיר לענין זה. ואם כן הא תינח אם הפרדס או השדה של שומר השמיטה נמצאת במקום שיש בית דין שהמחוס עליהם, או שמינו ועד שמיטה; אבל בכפר שאין שומרי שמיטה, ואין בית דין קבוע שם, אפילו אם בעל הבית זה ימנה ועד שמיטה, יש לעיין אם אלימי לזכות בפירות שביעית באוצר שיעשו עבור כל אחד כחלקו המגיעו, כיון שאנשי העיר לא המחוס עליהם. ואם כן טוב יותר שבית דין קבוע, או ועד שמיטה שמונה על ידי רבים, יזכו באוצר עבור כל אחד.

35. הרב אהוד אחיטוב - התורה והארץ חלק ו עמוד 410

לדעת הגר"ש ישראלי זצ"ל אין כל צורך שלבית דין תהיה סמכות להפקיע ממון, או סמכות של גבאי צדקה. כל גוף שמפרסם שהוא מקים מערך אזורי או ארצי של קטיף וחלוקה עבור הציבור מותר לשלוחיו לעשות את כל המלאכות של הקטיף והאיסוף כרגיל.

❖ **כאיזו דעה המובאת לעיל סובר הרב ישראלי?**

יחידה א: מקור הדין

2-1. בתוספתא נאמר ששלוחי בית דין היו יושבים בפתחי עיירות והיו לוקחים את הפירות מהבאים לעיר, ומכניסים אותם למחסן שבעיר. בית הדין גם היו שוכרים פועלים לאסוף את הפירות ולעבד אותם. מהפירות היו מחלקים בכל יום ישי, וכל אחד קיבל לפי צרכי ביתו. התוספתא הביאה מחלוקת לגבי דין הביעור. **הרמב"ן** כתב שבית הדין נהגו באופן המתואר בתוספתא, על מנת שאנשים לא יעכבו פירות שביעית אצלם, ולא יעשו בהן סחורה.

3-6. ר"ש סירילאו ביאר שלפי התוספתא בית הדין היו שומרים את הפירות שאין בהם קדושת שביעית, על מנת לווסת את האספקה בשנה השביעית: בית הדין היו מחכים שפירות השביעית ייגמרו, ורק אז היו מוציאים את פירות השישית, ומחלקים אותם בצורה שיוויונית בין האנשים. **(ר"ש סירילאו מיישב בכך את דברי התוספתא, שאיסוף הפירות נעשה כדרך שאר השנים, למרות שבפירות שביעית נאסר לעשות כן).** **חזון איש** הקשה על דברי ר"ש שדבריו תמוהים: כיצד בית דין מפקיעים וגוזלים פירות שישית השייכים לבעליהם על פי דין? ועוד, שלפי דבריו תחילת התוספתא וסופה מדברים על מינים שדינם שונה, פרט שאינו מוזכר בתוספתא כלל. כמו כן הקשה על ר"ש, שפירושו מתבסס על הנחות בוטניות שגויות, ומבחינה חקלאית הזמנים המתוארים בתוספתא לפי פירוש ר"ש אינם סבירים. **ראב"ד** פירש שאוצר בית דין הוא דין בביעור, שניתן להביא את הפירות לבית הדין על מנת שיחלקו אותם, במקרה שאין אוצר לבית הדין, על האדם עצמו להפקיר את הפירות ולאחר שהוא הפקיר הוא יכול גם לזכות בהן בחזרה. **רדב"ז** תירץ שני תירוצים על השאלה מדוע הרמב"ם לא הביא את ההלכה של 'אוצר בית דין': א. הרמב"ם סבר שדין זה אינו להלכה. ב. תקנת אוצר בית דין נהגה רק כשהיו בתי דינים שאוספים ומחלקים, ובזמן הרמב"ם לא היו כאלו בתי דין. **לפי התירוץ השני יתכן לחדש דין זה.**

יחידה ב: האם מותר לבית הדין לשמור על הפירות?

7-10. הרשב"ש הוכיח מהתוספתא שבית הדין רשאי לשמור על הפירות, משום שבית הדין הוא ידם של העניים. **הרב אבא שאול** פקפק בכלל בתקנת אוצר בית דין, אך כותב שלכל הפחות אין לשמור את השדה במשך כל היום, אלא להפקיר אותה בחלק מהשעות. באותן שעות מותר רק לשמור שלא יזיקו לשדה. מכל מקום, לדעתו מותר לקנות את הפירות הללו, ואין בכך משום 'מסייע לדבר עבירה' משום שהחקלאי עושה על פי הוראת רבנים. **הרב שלמה זלמן אויערבך** כתב, שגם אם אנשים התנו עם חקלאי שישלמו לו עבור פירות שביעית את הוצאות הטיפול, התנאי בטל ומותר לאותם אנשים לקחת מהפירות בלי תשלום. משום שהתורה מפקירה את הפירות לכולם, בין לאלו שהתנו את התנאי ובין לאלו שלא התנו. עם זאת, יתכן שמי שהתחייב לשלם לחקלאי צריך לעמוד בהתחייבות, ולפצות אותו על הטירחה וההוצאות (לא כתשלום על הפירות). **הרב שאול ליברמן** כתב שמותר לבית הדין לשמור על פירות המיועדים ל'אוצר בית הדין'. כך מוסבר המעשה בירושלמי על רבי טרפון שירד לאכול בשמיטה מתוך שדהו, והשומרים הכו אותו: השומרים היו שומרים של אוצר בית הדין, שמונעים אפילו מהבעלים לאכול מהשדה.

יחידה ג: קצירה על ידי בית הדין

11-19. נכתב **במשנה** שיש לשנות בדרך הלקיטה והעיבוד של פירות בשמיטה מבשאר שנים. וכן פסק **הרמב"ם**. למרות זאת בתוספתא (ביחידה א) נאמר שהיו קוטפים באופן הרגיל כמו בכל שנה. **ר"ש סירילאו** הסביר שמדובר בפירות שישית, ולכן מותר לקטוף את הפירות ולעבד אותם בדרך הרגילה. הוא שולל את הפירוש שלשלוחי בית דין יותרו מלאכות שלאנשים אחרים אסור, שהרי איסור הלקיטה בדרך הרגילה הוא מדאורייתא. **חזון איש** מסכים לעיקרון של ר"ש סירילאו, שאין הבדל בין בית דין לאנשים פרטיים, ולכן למד שגם לאנשים פרטיים שאינם הבעלים מותר ללקט פירות מהשדה בלי שינוי מכל שנה, כמו לבית הדין, אלא שיתכן שדבר זה אסור מדרבנן. **הרב שלמה זלמן אויערבך** חלק על החזון איש, ולדעתו רק לשלוחי בית דין מותר לקצור בדרך הרגילה. אילו הדבר היה מותר גם לאנשים פרטיים שאינם בעלי השדה, תוספות לא היו מתקשים בשאלה איך מותר לקצור את השעורים למנחת העומר בשביעית. **הרב טוקצינינסקי** התיר לשלוח אנשים רבים שילקטו עבורו, ובלבד שכל אחד מהם ילקט קצת, משום שבדרך זו ניכר שפירות השמיטה הם הפקר. מאותו הטעם מותר לבית הדין

לקטוף בלי שינוי, כי ניכר שהפירות הפקר. **הרב ישראלי** כתב שכאשר עושים את המלאכות כרגיל, נראה שיש לאדם בעלות על הפירות, וזהו הטעם לאיסור לקצור כרגיל. לכן, כשבית הדין מלקטים את הפירות אין בכך כל איסור. הוא מסביר שהרמב"ם משמיט את התוספתא משום שלדעתו אין בה חידוש, כי מלאכות אלו אינן אסורות לבית הדין כלל. לדעתו, לבית הדין מותרות גם עבודות מוקדמות שנועדו למנוע קלקול מהפירות. **הרב בן מאיר** הקשה על הרב ישראלי, איך כתב שבתוספתא אין חידוש, הרי לדבריו למדנו ממנה את ההיתר המיוחד לבית הדין לקצור ולבצור בדרך הרגילה. **הרב הרצוג** כתב שאין ראייה מהתוספתא שמותר להקל כאשר הקצירה נעשית על ידי שלוחי בית דין, כי יתכן שעשו בדרך המותרת וקצרו מעט מעט, וחידוש כזה לא הוזכר בראשונים ובפוסקים. גם מהפסוק אין הוכחה לדברי החזון איש ולדרשתו שאיסור הקצירה חל רק על בעל השדה. היתר זה תמוה, כי לפיו מהתורה יכולים לקצור את כל השדות כרגיל על ידי אדם אחר. ולכן גם אין לומר שלשוחי בית דין יהיה מותר ללקט כדרכם. לדעת הרב הרצוג, התוספתא מתארת תקנה זמנית להתיר מלאכות, לכן אין ללמוד ממנה. מטעם זה, גם הרמב"ם לא הביא את התוספתא. **הרב הרצוג הבין שיתכן שהתוספתא עסקה באופן ששליחי בית הדין עשו באופן המותר.**

יחידה ד: אילו תשלומים מותר לבית הדין לגבות?

20-26. הרב חרל"פ הסתפק האם אפשר לגבות מהציבור את הוצאות המלאכות שנועדו ל'אוקמי אילנא', משום שהן נעשות לצורך האילן לשנים הבאות. נראה שלמסקנתו ניתן לגבות תשלום רק על המלאכות שנעשות מהלקיטה ואילך. **הרב שטרנבוך** כתב שניתן לקבל שכר עבור לקיטה הובלה וחלוקה, אבל לא על המלאכות שנעשות קודם לכן, משום שבאותו שלב הפירות מופקרים. כך גם ניכר שהחקלאי אינו בעלים של הפירות, שהרי אינו יכול להרוויח עבור הוצאות שהוא מוציא. אמנם, בימינו החקלאים מעוניינים לקבל שכר גם על מלאכות שנעשות לפני הלקיטה, וכך נעשה כבר בימי הרב חיים ברלין. לדעת הרב שטרנבוך, הסמכות של בית הדין לגבות תשלומים אלו מהצרכנים, היא מצד 'הפקר בית דין', ולא מעיקר הדין. אמנם, בית הדין צריכים לעמוד על המקח, ולא לאפשר לחקלאי לגבות שכר גבוה. **נראה שהרב שלמה זלמן אויערבך חולק על הרב שטרנבוך, כי לא הזכיר אפשרות שבית דין ימנע מאנשים לאסוף את הפירות לעצמם.** **הרב ישראלי** העיר שבתוספתא לא מוזכר מהיכן מגיע הכסף לכסות את הוצאות בית הדין, וכיון שהיו מחלקים גם לעשירים לא יתכן שלקחו את הכסף מקופת הצדקה. ולכן חייבים לבאר שהיו גובים ממקבלי הפירות תשלום, וכך נראה שנהגו בירושלים בתקופת הרב חרל"פ. יש להחשיב גם את ההוצאות שלפני הלקיטה, ואפילו הוצאות שנעשו בשישית, אם החקלאים נתמנו אז כשליחי בית דין. **הרב שלמה זלמן אויערבך** הקשה איך בית הדין יכול לדרוש תשלום עבור השקאה וזיבול, כשהתורה הפקירה את הפירות? אילו היתה לבית הדין סמכות לחייב במיסים את הציבור, ניתן היה לחייב את בני העיר לשלם לבעלי השדות באופן ישיר, או לגבות תשלום 'מס' בזמן שמחלקים פירות שביעית (ולא בתור תשלום על הפירות). אולם בזמננו אין בית דין עם סמכות להטיל מיסים, ולכן ניתן לגבות תשלום רק עבור מלאכות שאחרי הלקיטה. **לדעת הרב שלמה זלמן אויערבך בימינו בית הדין יכול לגבות רק עבור מלאכות מהלקיטה ואילך. אפשר לגבות על מלאכות שנעשות על מנת להביא את הפרי לצרכן, אבל לא על מלאכות שנועדו לגידול הפירות. כי עד הלקיטה יכול כל אחד לזכות בפירות בחינם מן ההפקר.** **הרב וויטמן** כתב שלבית הדין אין סמכות להשתמש בתשתיות השדה השייכות לבעלי השדה ללא רשותו, שהרי הללו אינם הפקר. היות שתשתיות אלו הכרחיות לשם גידול היבול החקלאי, הגיוני שבית הדין ישכור דוקא את החקלאי לטיפול בעבודות הנחוצות, כדי שישכים לכך שבית הדין ישתמש בתשתיות שלו. **הרב אריאל** כתב שלעיתים מחיר יבול 'אוצר בית דין' זול מיבול 'היתר מכירה', ולעיתים יקר יותר. בשמיטה בשנת תשס"א ירד מחיר תפוחי האדמה בשוק: החקלאים לא ניזוקו, כי קיבלו שכר עבודה, ואת ההפסדים ספגה תנובה. הרב אריאל מתרעם על כך שהציבור נשא בנטל ולא רכש את התוצרת היקרה יותר של אוצר בית הדין, וכך נשארה תנובה בהפסדים. **הרב וויטמן** כתב שלמרות שיש עדיפות לשווק את הפירות הקדושים במקומות שאינם מסחריים (חנויות שמיטה), אם עלות השיווק תהיה גבוהה, מוטב לשווק את הפירות גם בחנויות רגילות ורשתות שיווק. זאת משום שבית הדין צריך לדאוג לטובת הצרכנים.

יחידה ה: פטור פירות אוצר בית דין מביעור

27-30. רמב"ן כתב שפירות המכונסים לאוצר בית דין לא צריכים ביעור, משום שהם נחשבים כמבוערים. **הרב שלמה זלמן אויערבך** התלבט האם הצרכנים צריך לבער פירות של אוצר בית דין: לכאורה, פירות כאלו אינם טובים מפירות שהיו בתחילה הפקר, ולאחר שנלקטו צריכים ביעור. אלא שיש לומר שהפירות שבית הדין מחלק פטורים מביעור, כי הם נחשבים כמות קטנה המיועדת למאכל והצרכנים לא מעכבים אותה זמן מרובה. **הרב שטרנבוך** כתב שרק כשהפירות מונחים במחסן מיוחד של בית הדין הם כמבוערים. **יתכן שאין בינו לבין הרב שלמה זלמן אויערבך מחלוקת, כי הרב אויערבך דיבר על ביעור של צרכן פרטי, והרב שטרנבוך על ביעור של משווק שהפירות אצלו אינם לצריכה עצמית.** ה'אור לציון' כתב שלפי הרמב"ם גם הפירות שבאוצר בית דין צריכים ביעור, שהרי לשיטתו ביעור הוא איבוד הפירות מהעולם. בניגוד לרמב"ן הסובר שביעור הוא הפקר, וכשהפירות באוצר בית דין הם כבר מופקרים. ולכן גם לשיטתנו יש לבער את הפירות בזמן הביעור.

יחידה ו: מקור הסמכות של בית הדין

31-35. הרב שאול ליברמן כתב שיש גירסה שבית הדין 'יושבים' על פתחי העיירות, כלומר שבית הדין של כל עיר היה מטפל באוצר בית הדין. ויש גירסה שהם 'מחזרין', כלומר שהיה בית דין מרכזי ששולח שליחים לכל עיר על מנת שיקחו את פירות השביעית. **הרב אליעזר נאה** כתב שבית הדין שהיה בתקופת המשנה היה בית דין מרכזי שתיפקד כממשלה, ויכול היה להטיל מיסים ולממן בכספי המיסים את שכר הפועלים. בימינו, בתי הדין הנם גופים פרטיים, ולכן האפשרויות שלהם לעזור לחקלאים מצומצמת יותר. ההסכם של בתי הדין עם החקלאים צריך להביא לידי ביטוי שהתשלום הוא על העבודה, ולחקלאי אין בעלות על הפירות. **הסבר הרב נאה מתאים יותר לגירסה שבית דין מרכזי 'מחזרין' בעיירות, אולם ניתן ליישבו גם לפי הגרסה השניה, ולבאר שלבתי הדין היתה סמכות מקומית.** **הרב שטרנבוך** כתב שלדעתו רב העיר יכול להיות אוצר בית דין, משום שהציבור בחר בו. אלא שיש לצרף אליו תלמידי חכמים חשובים הראויים לדון בדיני ממונות, משום שחישוב המחיר אותו ראוי לגבות מהצרכן הנו חישוב מורכב. לכן יש שמפקקים בתקנת אוצר בית הדין בימינו. אמנם, יש המצדדים באוצר בית דין, לטובת קיום מצוות אכילת פירות שביעית. **המצדדים בהיתר מכירה רצו לפתור את הבעיות הכלכליות של החקלאים, ואת בעיית אספקת התצרוכת החקלאים לציבור, למרות שב'היתר מכירה' הצרכנים לא מקיימים מצווה באכילת הפירות.** **המשנת יוסף** הקשה איך בית דין מקומי יכול למנוע מאנשים ליטול מפירות בשדה שאינה מצויה בתחום סמכותו? הוא מסביר שפירות שביעית הם הפקר, לכן אין עדיפות לאנשי עיר אחת על פני אנשי עיר אחרת. ממילא, בית דין יוכל להשתלט גם על שדות מרוחקים, על מנת שלא יבואו לידי סחורה או בזיזה של פירות השביעית. אלא שעל בית הדין המרוחק לחלוק כבוד לבית הדין המקומי, ולפיכך כל בית דין יסדיר את הטיפול בשדות הסמוכים לו. כאשר חקלאי פונה לבית דין ומבקש לעבוד עבורם בטיפול בפירות ולקבל שכר עבודתו, הוא יכול לבחור כל בית דין הבקי בדיני ממונות, ולא רק בית דין מקומי. במקרה כזה, רשאי בית הדין למנוע כניסה לשדה, ואנשי המקום אינם יכולים לטעון שברצונם לזכות מההפקר, כי טובת העולם היא שיהיה טיפול בפירות. אמנם, יש עדיפות לבחור בבית דין שמונה על ידי הציבור, או 'ועדת שמיטה', כי הללו נחשבים כשליחי הציבור. **הרב אחיטוב** כתב שלדעת הרב ישראלי, אין כל צורך בבית דין עם סמכות להפקיע ממון, ומותר לכל גוף שפועל עבור הציבור לעשות את המלאכות כרגיל.

1. לדעת הרמב"ן, מדוע בית הדין היו לוקחים את הפירות מהנכנסים לעיר?

- על מנת שהפירות לא יגיעו לגוים.
- על מנת שאנשים לא יעכבו את הפירות או יסחרו בהם.
- הפירות הם הפקר, ולכן אסור לאף אחד להחזיק בפירות בלי רשות בית דין.
- משום שיש לבית הדין צורך לפרנס את האנשים ששבתים ממלאכתם בשביעית.

2. לדעת ר"ש סירילאו, מהו פתרון התוספתא שעוסקת ב'אוצר בית דין'?

- לקטוף את פירות השביעית באופן מרוכז, ולחלק בערי ישראל, כדי שיהיו מזון גם במקומות בהם היבול לא צמח כראוי.
- לאסוף את כל הפירות מהעצים על מנת לגרום לזמן הביעור להגיע, ואז יהיו פטורים מביעור.
- שכל האנשים יהיו מחוייבים לקטוף את הפירות המופקרים בזמן מרוכז בפיקוח בית הדין (על מנת לשמור על השדה שלא תהרס, וכדי למנוע מריבות).
- לאסוף את פירות השישית מכל האנשים, על מנת שכשיגמרו פירות השביעית יהיה לאנשים מה לאכול.

3. מדוע, לדעת רדב"ז, הרמב"ם השמיט את התוספתא מהלכותיו?

- משום שהיא לא להלכה. 2. משום שהיא עוסקת רק במקום שיש בו בית דין.
1. משום שלדעת הרמב"ם הירושלמי חולק על התוספתא, ואינו מרשה לבית הדין לקטוף, אלא רק לאדם פרטי. 2. משום שהתוספתא חולקת על המשניות כולן שלא הזכירו שום היתר מיוחד לבית דין.
- משום שפתרון התוספתא הוא פתרון השנוי במחלוקת והרמב"ם סבר שבדינים הנוגעים לכלל הציבור אין לעשות פתרונות השנויים במחלוקת.
- משום שפתרון זה הוא רק כשביעית דרבנן, והרמב"ם סובר שבימינו שביעית הוא דאורייתא.

4. האם לדעת החזון איש יש איסור לקטוף פירות שביעית משדה חבירו בדרך הרגילה, ומדוע?

- יש איסור דאורייתא משום שנאמר 'שדך לא תקצור' - כל שבשדה אסור לקצור כדרכו.
- מהתורה אין איסור כי האיסור הוא רק ב'שדך', אולם יתכן שאסור מדרבנן.
- יש איסור מדאורייתא משום שנאמר 'והשביעית תשמטנה... ואכלו אביוני עמך' ואם יקטפו כדרכם לא יסור די לעניים.
- אין איסור מהתורה ומדרבנן, משום שכל האיסור הוא רק על קטיפת פירות שנשמרו בשביעית באיסור.

5. מהי טענת הרב הרצוג כנגד המתירים מלאכות לאוצר בית דין?

- בית הדין הם גם יהודים, ולכן גם עליהם חלים איסורי השביעית.
- יש חשש שאם יתירו לבית הדין, יזלזלו כולם באיסורי השביעית.
- לא ניתן להמציא דרשות חדשות מהפסוקים, והראשונים שהביאו את התוספתא לא כתבו שיש לבית הדין היתר מיוחד.
- בית הדין צריך להחמיר יותר מאדם פרטי, כי יש לו דין כמו של 'אדם חשוב', לכן אינו רשאי להקל בעשיית המלאכות.

6. מדוע לדעת הרמב"ן אין חיוב לבער פירות 'אוצר בית דין'?

- משום שבאוצר הם נחשבים כמבוערים.
- משום שאוצר בית דין הוא מפירות שישית.
- משום שבית הדין אף פעם לא קוטפים הכל, ותמיד משאירים קצת על העץ, וכך לא מגיעים לדין ביעור.
- חיוב ביעור הוא מדרבנן, וזו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה.

7. מהם הטעמים שבגללם בימינו יש לבער את פירות אוצר בית דין?

- א. הרב שטרנבוך - בימינו אין לבית הדין סמכות לכפות דיני ממונות, ולכן אינם נחשבים בית דין.
- הרב אבא שאול - בימינו חיוב הביעור חמור משום שאין הרבה פירות על העצים, ולכן יש להחמיר גם באוצר בית דין.
- ב. הרב שטרנבוך - בימינו קוטפים את כל הפירות מהעץ.
- הרב אבא שאול - צורת הקטיפ של ימינו גורמת לכך שלאוצר בית הדין אין שום תוקף.
- ג. הרב שטרנבוך - אם הפירות לא במחסן השייך לבית הדין הם לא נחשבים מבווערים.
- הרב אבא שאול - לדעת הרמב"ם גם פירות אוצר בית דין חייבים בביעור.
- ד. הרב שטרנבוך - הקולא בביעור היא רק בגבולות עולי מצרים, ואנחנו לא בקיאים בגבולות הארץ.
- הרב אבא שאול - אוצר בית דין אסור מדין 'שמור' ולכן אין לו פטור בביעור.

8. האם ל'אוצר בית דין' מותר למנוע מאנשים אחרים לאסוף פירות מהשדות שבטיפולו?

- א. אם בית הדין שומר על הפירות עבור הציבור הדבר מותר לפי כולם, ולכן אסור לאדם פרטי לקחת.
- ב. מדברי רשב"ש משמע שמותר לשמור, אך לדעת הרב אבא שאול היתר הרשב"ש היה רק בשמירה מפני גוים ולא מפני יהודים.
- ג. רק לבית הדין הגדול מותר לשמור פירות כי רק הם מייצגים את הציבור. לבתי דין פרטיים אסור לשמור.
- ד. מדברי רשב"ש עולה שמותר להם, אך לדעת הרב אבא שאול חייבים להפקיר את השדות לכמה שעות ביום.

9. מהי הבעיה שמעלה הרב שטרנבוך ברמה של בית הדין הנצרכת בזמננו עבור 'אוצר בית דין'?

- א. בתי הדין אינם מבינים בחקלאות, ולכן אינם יודעים על מה צריך לשלם לחקלאי ועל מה לא צריך לשלם לו.
- ב. שצריך בית דין מומחים בדיני ממונות ובזמננו דבר זה אינו מצוי.
- ג. אין לנו כיום בתי דינים הראויים להפקיע ממון, וצריך בית דין הראוי להפקיע ממון.
- ד. בדרך כלל בית הדין לא נמצא באותו אזור של השדה.

10. לדעת הרב שלמה זלמן אויערבך האם לבית דין יש סמכות לגבות כסף עבור הפירות, ואיזה בית דין צריך לעניין זה?

- א. בית דין שיש לו סמכות להפקיע ממון מהציבור ויכול להטיל עליהם מיסים, יכול לגבות מס על כל ההוצאות של בית הדין. אבל בית דין שאין לו סמכות להפקיע ממון ולהטיל מיסים יכול לדרוש רק על ההוצאות שמלקיטת הפירות ואילך.
- ב. אם בית הדין פועל בכל השנים, אז הוא יכול לגבות כסף. אבל בית דין הפועל רק בשמיטה אינו יכול לגבות, אחרת הוא יראה כסוחר בפירות שמיטה.
- ג. לבית הדין רגיל אסור לגבות כסף, אלא רק עבור העבודות שהן לאוקמי אילנא. לבית דין חשוב מותר לגבות גם על ההוצאות מהלקיטה ואילך.
- ד. מותר, כל עוד הסכום שהצרכנים משלמים נמוך מהמחיר בשוק, ואז בית הדין פעל לטובת הציבור. על מנת לגבות סכום גבוה יותר ממחיר השוק צריך בית דין חשוב.

11. לדעת הרב ויטמן האם מותר למנות את החקלאי עצמו כשליח בית הדין לעבוד בשדה?

- א. מותר ואף עדיף, משום שאין אדם אחר שמסוגל להתחרות במחירי החקלאי תמורת אותם השירותים שהחקלאי מעניק לבית הדין.
- ב. מותר, רק אם עשו היתר מכירה קודם, ורק אם החקלאי אינו קרוב של רבני בית הדין.
- ג. אסור, משום שהחקלאי מן הסתם יעשה גם מלאכות לטובת העצים והקרקע, וירצה לקבל החזרים עליהן מבית הדין.
- ד. אסור, משום שזה נראה כמו הערמה, שהאדם עצמו עובד בשדה שלו.

תשובות:

- 1. ב
- 2. ד
- 3. א
- 4. ב
- 5. ג
- 6. א
- 7. ג
- 8. ד
- 9. ב
- 10. א
- 11. א
- 12. ב

12. האם לדעת הרב אלישיב מותר לשווק את הפירות הקדושים על ידי רשתות שיווק?

- א. אסור, משום ששיווק כזה נראה כמו סחורה.
- ב. מותר, אם המחיר יהיה יותר זול באופן זה, כיון שבית הדין צריך לדאוג לצרכנים.
- ג. אסור, משום שרשתות השיווק מחוייבות למשקיעים, והן לא יכולות להיות מחוייבות לבית הדין.
- ד. מותר, רק אם ידפיסו בקבלה באופן ברור שמדובר בפירות קדושים, ויאסר למכור אותם לגוים.

לקראת שנת השמיטה הצלחנו בסייעתא דשמיא להקים "אוצר בית דין כללי" שייצג את כל מגזרי הציבור שומר המצוות במדינת ישראל. חברי בית הדין היו (לפי סדר הא"ב):

הרב מרדכי אייכלר - דומ"צ ביי"ד דחסידי בלעזא, הרב יוסף אפרתי - ראש ביהמ"ד להלכה בהתיישבות, הרב שמעון בעדני - חבר מועצת חכמי התורה, הרב אברהם ברוידא - דומ"צ בבי"ד דהגר"נ קרליץ, הרב זאב וייטמן - רב תנובה, הרב יוסף כרמל - ראש כולל ארץ חמדה והרב ישראל יצחק מנדלסון - גאב"ד קוממיות. כל זה בתמיכת מר ארי ברגמן העומד בראש עמותת "שנת השבע" (שגם מימנה את תוכנית הלימודים שלנו ושלכם).

אוצר ביי"ד זה פתר את הבעיות שעלולות לעלות תוך שימוש בפתרון זה בדרך מהודרת ביותר וסיפק מיליונים רבים של ק"ג- ירקות ופירות הקדושים בקדושת שביעית במחירי עלות עבודת החקלאי כשליח בית הדין, בלבד. התוצרת חולקה לכל המגזרים של עמנו, בישראל.

972-2-5371485 | shmita@eretzhemdah.org